

ДО 400-ЛІТТЯ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

*(промова на пленарному засіданні Міжнародної наукової конференції
“Бібліотека як соціокультурний феномен: історія та сучасність”, 15 жовтня 2008 р.)*

Пані та панове! Шановна громада Університету! Дорогі ветерани та увесь колектив бібліотеки!

Ми є свідками надзвичайно важливої та хвилюючої події!

Нашій бібліотеці виповнилося 400 років від дня заснування.

Минали століття... Змінювалися покоління... Кожне з них залишило свій внесок у розбудову бібліотеки... У цій залі ми бачимо знайомі обличчя ветеранів, які працювали у бібліотеці у 60–80-х роках минулого століття. За станом здоров'я сьогодні не змогли прийти на урочистості дві поважні особи – колишня заступник директора Ганна Олександрівна Пантелеєва та виконуюча обов'язки завідувача сектора МБА Галина Василівна Футорська.

Слід згадати тих, хто назавжди відійшов у вічність. Серед них: директор Віра Костянтинівна Потайчук, відомий книгознавець Федір Пилипович Максименко, бібліограф, літературознавець Мирослав Львович Бутрин, вчений секретар Віталій Наумович Кутик, завідувачі відділами Теодор Дмитрович Микитин, Зоя Юхимівна Федотова, Юлія Дмитрівна Тельнова, Людмила Юхимівна Скорик, завідувач сектора Зінаїда Степанівна Захарова, головні бібліографи Ірена Євгенівна Громницька, Олександра Василівна Гущина, Матрона Гордіївна Важнича, Марія Петрівна Гордій, старші бібліотекарі Марія Томівна Гаврилів, Володимира Володимирівна Мазурак, Ірина Іванівна Цурковська, Віра Григорівна Полонська. Їх внесок у загальний розвиток бібліотеки є дуже вагомим.

Простежуючи історію бібліотеки, слід зазначити, що вона була насиченою і складною. Весь час бібліотеку супроводжували різні випробування. Однак, долаючи труднощі, вона не втрачала свого неповторного образу. Біля її витоків стояли різні за фахом люди, яких об'єднувала велика шана до книги – джерела інформації та знань.

Кожний період історії по-своєму впливав на розвиток бібліотеки, визначав основні напрями роботи. Але в усі часи стратегічними завданнями залишалися:

- формування книжкових фондів, їх належний фізичний стан;
- організація каталогів;
- створення сприятливих умов читачам для роботи з книгою;
- налагодження інформаційних контактів з ними.

Політичні зміни відбивалися на складі книжкового фонду бібліотеки, корегували його за певними ознаками: ідеологією, галузями знань, мовами. Для XVII – середини XVIII ст. було характерним нагромадження літератури латинською мовою, а для кінця XVIII, XIX, першої половини XX ст. – польською та німецькою мовами.

У бібліотеці постійно шукали ефективні методи і форми роботи, аби створити найкращі умови праці і для читачів, і для бібліотекарів. Зокрема, вдосконалювалася розстановка книг на стелажах (предметно-пошукова, форматно-інвентарна, за наука-

ми), бібліотечні каталоги змінювалися за формою (були у вигляді численних рукописних книг, картонних скриньок або дерев'яних ящиків з каталожними картками) та за призначенням, видами видань, за профілем, мовами, принципом розстановки картток за роздільниками.

У XVIII ст. директор бібліотеки Генріх Бретшнайдер запропонував план внутрішньої перебудови приміщень пост-тринітарської церкви, призначеної для бібліотеки, під книгосховище та читальний зал. Директор Готтфрід Уліх організував публічну читальню періодики, куди надходили німецькі та французькі часописи (32 назви). Виконуючий обов'язки директора Мартін Куральт передплатив кілька журналів і за списком на короткий час надсилав їх професорам Львівського університету для ознайомлення.

У XIX ст. директор бібліотеки Констант фон Вурцбах-Танненберг налагодив книгообмін з установами в країні та закордонними академіями, а директор Францішек Стронський ініціював створення нового карткового каталогу і домігся кредиту на потреби бібліотеки. Його наступник – директор Войцех Урбанський звернув увагу на фізичний стан книжкового фонду, започаткував опрацювання книг, виступив із проектом побудови нового будинку для бібліотеки.

На початку XX ст. директор Александр Семкович ініціював введення для викладачів та студентів щорічного бібліотечного внеску на поповнення бюджету бібліотеки, впровадив організаційні зміни у систему збереження фондів, уклав каталог польських підручників XVI–XIX ст., обґрунтував необхідність спорудження окремого будинку для бібліотеки. Директор Рудольф Котуля організував роботу зі складання центрального каталогу бібліотеки. Цікаво, що через 50 років завідувач відділу опрацювання З. Ю. Федотова виступить з ініціативою організації єдиного алфавітного каталогу книжкового фонду Наукової бібліотеки, включаючи книжкові фонди студентської бібліотеки та кафедральних бібліотек, і розпочне цю роботу.

У післявоєнні роки розпочалася інтенсивна робота по відновленню бібліотеки: розвантажувалося бомбосховище від книг, які поверталися на полиці стелажів, формувалися підручні фонди з відкритим доступом до книг у читальних залах для студентів та науковців, було виділено окрему кімнату для дипломників, відкрито читальний зал імені Івана Франка. Розпочато упорядкування рукописів, сформовано резервно-обмінний фонд, відкрито студентську бібліотеку, здійснювалося злиття двох частин систематичного каталогу (видань до 1941 р. та після 1944 р.) у єдиний каталог. Тоді ж відновлено книгообмін, а в 1952 р. здійснено переоблік книжкового фонду. З бібліотекою Одеського університету укладено угоду про змагання, а в парку відпочинку ім. Б. Хмельницького вперше організовано книжкову виставку видань зарубіжних країн, що зберігалися у фондах Наукової бібліотеки Львівського університету.

Яскравим і напруженим періодом багатогранної діяльності бібліотеки були 60–80-ті та початок 90-х років минулого століття. На виконання відповідних наказів та інструктивних листів міністерств освіти та культури спеціалісти проводили заняття зі студентами з основ інформатики та галузевої бібліографії, складали тематико-типологічний план комплектування, формували картотеку книгозабезпеченості, переходили на безінвентарний облік підручників, видавали комплекти підручників та посібників на початку навчального року. Бібліотека тоді розробляла комплексний план виховної роботи на весь період навчання студентів, вивчала зацікавленість читачів у літературі, проводила дні інформації на факультетах, виїжджала із заходами до гуртожитків. Працівники бібліотеки здійснювали нормування технологічних процесів, визначали критерії для оцінки та списання літератури, розробляли проект

реорганізації підрозділів систематичного каталогу, обговорювали нову схему періодизації історії України, впроваджували платні послуги. У літній період формували бригади для перевезення літератури до резервного фонду (з віддалених книгосховищ до Львова).

З метою покращення роботи на різних її ділянках вивчався досвід інших бібліотек. Цьому сприяли щомісячні огляди професійної літератури та відрядження, які найактивнішими були з 1979 по 1990 роки до бібліотек різних міст України (Київ, Рівне, Одеса, Полтава, Донецьк), Росії (Москва, Ленінград, Саратов, Новосибірськ), Прибалтики (Тарту, Вільнюс, Рига), Молдови (Кишинів, Бельци).

Для ознайомлення із оцінкою читачів роботи всієї мережі бібліотек, що існувала в університеті (Наукова бібліотека, студентська бібліотека, кафедральні, факультетські та бібліотеки у гуртожитках), було проведено низку заходів. Це були, наприклад, вечір запитань та відповідей у гуртожитку № 7 (1972), “круглий стіл” із читачами у головному читальному залі бібліотеки (1987), вибіркове опитування викладачів та студентів університету про роботу бібліотеки за допомогою анкет та вибіркове інтерв’ювання викладачів та студентів у приміщенні Наукової бібліотеки (1994).

Питання були різноманітними: 1) режим роботи та культура обслуговування на всіх пунктах видачі; 2) зауваження щодо графіку видачі комплектів підручників; 3) з яких дисциплін не вистачає літератури; 4) термін виконання замовлень на літературу; 5) у яких розділах систематичного каталогу важко зорієнтуватися; 6) чи потрібно керувати читанням студентів на абонементях; 7) які форми просвітницьких заходів Вас цікавлять: відкриті перегляди літератури, диспути, зустрічі з цікавими людьми?

Одночасно здійснювалося спостереження за читачами Наукової бібліотеки (корпус № 1, вул. Драгоманова, 5): напрямки руху по підрозділах бібліотеки, частота відвідувань, тривалість роботи з книгою, запити за тематикою та хронологією видань, обертаність окремих частин фонду, охоплення читанням окремих факультетів, коефіцієнт використання читацьких місць, вплив кількості відвідувань на якість навчання студентів. Діалог між читачем та бібліотекарем щодо обслуговування у бібліотеці виявився корисним для двох сторін.

Позитивним було також те, що факультети погодилися співпрацювати з бібліотекою. Зокрема, оперативно переглядалися тематичні плани видавництва; за ініціативою бібліотеки відбувалися зустрічі її колективу з деканами факультетів і таким чином бібліотекарі дізнавалися про напрямки роботи факультетів, нові спеціальності; за участю Обчислювального центру ЛДУ було здійснено аналіз забезпечення факультетів підручниками для студентів; консультації з викладачами допомагали систематизаторам у реорганізації підрозділів систематичного каталогу (історії, економіки, права, філософії); опрацьовано нову схему періодизації історії України, яку використали для добору і систематизації літератури; окрім того, результати аналізу читацьких інтересів із різних галузей знань були обговорені в академічних групах.

Тоді ж, у першій половині 1990-х рр., бібліотека запровадила нові форми роботи:

- розпочато групові консультації для студентів біля каталогів (В. Н. Кутик);
- започатковано виїзні тематичні перегляди друкованих видань за профілем кафедр;
- запроваджено інформування керівного складу університету про літературу з питань вищої школи за системою ДОК та викладачів кафедр за системою ВРІ;
- введено картонні “замінники” на книги, що на “даний момент” відсутні на полицях. У кишенях “замінника” містилася інформація: “книга за читачем” (прізвище, № читацького квитка), “у палітурника” (дата), “списано за актом” (рік, № акту);

- впроваджено “путівку” на нові надходження літератури, скоротився шлях книги від опрацювання до читача;
- покращено умови праці бібліотекарів на пунктах видачі факультетських бібліотек та у гуртожитках (за рахунок переведення в інші приміщення, розширення або переобладнання кімнат);
- студентську бібліотеку було розформовано, частину літератури передано до нового бібліотечного корпусу (вул. Драгоманова, 17) для комплектування фондів абонементу та читального залу навчальної літератури. Застарілу та зношену літературу списано.

Певну увагу приділяли також взаємодії Наукової бібліотеки Львівського університету з бібліотеками вищих шкіл та інших систем і відомств м. Львова щодо обслуговування читачів. На території міста діяв єдиний міжвишівський читацький квиток, який надавав право студентам користування читальними залами бібліотеки будь-якого вишу, а викладачам отримувати окремі види видань на абонемент.

Координація бібліотек здійснювалася з багатьох питань. При Львівській обласній науковій бібліотеці імені Я. Галана функціонувала координаційна рада з питань комплектування, до якої входила і наша бібліотека. На засіданнях обговорювалися питання про збереження періодичних видань, доцільність закріплення за великими бібліотеками функцій постійного зберігання конкретних назв вітчизняних та зарубіжних видань та інші питання.

Коли йде мова про розвиток бібліографічної діяльності у Науковій бібліотеці Львівського університету, неможливо не згадати великого просвітянина, книгознавця, бібліографа Федора Максименка. До бібліотеки він прийшов у 1946 р. і був уже тоді відомим завдяки своїй праці “Матеріали до краєзнавчої бібліографії на Україні. 1847–1929” (Київ, 1930). Він започаткував вивчення основ бібліографії у вищих навчальних закладах Львова, був керівником школи бібліографів у Львові, проводив практичні заняття з галузевої бібліографії на факультетах Львівського університету.

Ф. П. Максименко залишив після себе десятки праць, серед яких: “Першодруки (інкунабули) Наукової бібліотеки Львівського університету: Каталог” (Львів, 1958), “Кириличні стародруки українських друкарень, що зберігаються у львівських збірках (1574–1800): Зведений каталог” (Львів, 1975). Він також склав персональні покажчики до ювілеїв Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, М. П. Драгоманова, протягом 20 років вів поточний покажчик з мінералогії. Був ініціатором та керівником видання “Друковані праці професорів, викладачів і співробітників Львівського університету”, до упорядкування окремих випусків якого долучалися Ірена Громницька (1962, 1974), Людмила Палей (1970), Олександра Гущина (1980), Людмила Шаповал (1980).

Г. О. Пантелєєва брала участь в упорядкуванні бібліографічних покажчиків “Дисертації, які захищені у Львівському державному університеті ім. І. Я. Франка (1946–1957)”, М. Т. Гаврилів уклала щорічні бібліографічні покажчики періодичних видань, які отримувала бібліотека у поточному році, Віра Іванівна Омельченко упорядковувала поточні бібліографічні щорічники з галузевої бібліографії, Людмила Федорівна Палей була упорядником покажчика “Анализ, синтез и распознавание речи человеком и машиной” (1974), Лідія Іллівна Сорокіна упорядковувала покажчик “Физика тонких полупроводниковых пленок за 1963–1970 гг.” (1971).

Слід також згадати бібліографа, книгознавця М. Л. Бутрина – автора публікацій: “Мова і стиль українських письменників” (Львів, 1966), “Франкознавство у Львівському університеті” (Львів, 1984), “Історія України в українському красному письменстві” (Львів, 1995), вченого секретаря, історика та бібліографа В. Н. Кутика – ре-

дактора збірника “Бібліотека вищого навчального закладу” (1992–1997), співавтора довідників “Писатели-лауреаты премий СССР и союзных республик” (Львов, 1980), “Справочник научного работника: Архивы, документы, исследователь” (Львов, 1979, 1983), “Иван Франко: Библиография (Творчество Ивана Франко в мировом литературном процессе: Сб. обзоров)” (Львов, 1986).

Окрасою науково-бібліографічного відділу був його завідувач у 1962–1977 рр. Т. Д. Микитин. Він відомий також як автор художніх творів з давньої історії України: роману “Спалах у темряві” (Львів, 1980), історичних повістей “Під мурами Львова” (Львів, 1958), “Полки йдуть на Галич” (Львів, 1965), “Полковник Семен Височан” (Львів, 1968), “На Чорному морі, на білому камені” (Львів, 1969), повістей з історії стародавнього світу, що увійшли до збірки “Крізь бурі” (Львів, 1976).

До упорядкування особових, ювілейних, тематичних бібліографічних покажчиків долучалися М. П. Гордій, М. Є. Любицька, Л. М. Панів, Г. М. Домбровська, Т. І. Романченко, З. Я. Домбровська, М. О. Колодій.

Наполеглива праця колективу, творчість і винахідливість сприяли авторитету бібліотеки та викликали зацікавлення з боку колег з інших бібліотек. На базі Наукової бібліотеки ЛДУ ім. І. Я. Франка проходили курси підвищення кваліфікації для директорів бібліотек системи Міністерства освіти України, якими керував Голова ЦНМК МВССО СРСР Григорій Буга.

Згідно з наказом Мінвузу України (№ 260–3/628 від 13 липня 1987 р.) Наукова бібліотека ЛДУ ім. І. Я. Франка стала центром зонального методичного об’єднання бібліотек вищих навчальних закладів Західного регіону України. До складу об’єднання увійшли 34 бібліотеки вишів із восьми областей (Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської, Тернопільської, Волинської, Рівненської, Хмельницької, Чернівецької).

Рада методичного об’єднання вишівських бібліотек Західного регіону України організовувала науково-практичні конференції з актуальних напрямків діяльності бібліотек, навчання персоналу (семінари та стажування на базі Наукової бібліотеки ЛДУ ім. І. Я. Франка), конкурси на кращу бібліотеку у студентських гуртожитках, огляд бібліотек щодо реалізації Закону “Про мови в УРСР” (1990). Обговорювалися, зокрема, такі питання: шляхи реорганізації ДБА у зв’язку з проголошенням державності України (1991, 1992); рукописи, стародруки та рідкісні видання в сучасному інформаційному просторі; автоматизація бібліотечних процесів та інші. У період економічної скрути, децентралізації комплектування літературою на засіданнях методичного об’єднання представники бібліотек обмінювалися думками щодо вирішення фінансових питань.

Наприкінці додаю кілька слів про розваги колективу нашої бібліотеки. У 1970–1980-х рр. традиційними були “вогники”. У санітарний день (перед святами) працівники збиралися у головному читальному залі за горнятком чаю або кави. Перед тим готувалася концертна програма, до репертуару якої входили пісні, вірші, гуморески у виконанні бібліотекарів: старовинні романси виконувала Галина Олександрівна Калініна, українські народні пісні – Зеновія Євгенівна Глинчак, пісні сучасних композиторів співала Олександра Павлівна Артеменко. На музичних інструментах їм акомпанували З. С. Захарова та М. Л. Бутрин. Існував бібліотечний хор, яким керувала Л. І. Сорокіна. Цікаво проходили різноманітні конкурси: на “кращий відділ року”, “кращого співробітника відділу”, подіум “найчарівніша і найпривабливіша міс бібліотеки”, “стінгазета-переможець”, “кулінарна винахідливість”. Для дітей співробітників щороку перед різдвяними святами у головному читальному залі презентували

нову казку. Це був ляльковий театр у постановці бібліотекарів. Такі та подібні до них заходи зміцнювали товариські стосунки в колективі, надавали сили у праці.

У 1980-х рр. у бібліотеці існував справжній “культ” фахової освіти. Працівники, що не мали бібліотечної освіти, навчалися у відповідних вишах (Рівне, Харків, Київ) на заочному відділенні. При ЛДУ ім. І. Франка за ініціативою керівництва Наукової бібліотеки діяли курси підвищення кваліфікації для бібліотечних працівників Львівського зонального методичного об’єднання. Зворушливо відбувалася “посвята” в бібліотекарі.

З нагоди урочистостей, що сьогодні відбуваються, хочу подякувати всім, з ким працювала у 70–90 роках минулого століття, за сумлінну працю та розуміння і виконання тих завдань, що ставило перед нами керівництво університету.

Колективу бібліотеки бажаю зацікавленості у роботі, творчого натхнення, постійного самовдосконалення, нових наукових розвідок, успіхів в оволодінні інформаційним простором, нових здобутків, поваги до читачів, шани до Книги. Співробітникам бібліотеки бажаю також міцного здоров’я, сімейного затишку, особистого щастя. А нашій славній Книгозбірні – безсмертя!

*Галина ТАЛАНТОВА,
заступник директора з наукової роботи (1978–1995),
в. о. директора (1986–1987) Наукової бібліотеки Львівського університету*

**COMMEMORATION OF 400th ANNIVERSARY
OF THE SCIENTIFIC LIBRARY,
THE IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY IN L’VIV**

*(the speech at the plenary session of the International scientific conference
“Library as a sociocultural phenomenon: history and the present”, October 15, 2008)*

Стаття надійшла до редколегії 17.03.2009

Прийнята до друку 31.03.2010